



STADSHOLMEN

HAREN 5

Yttersta Tvärgränd 3–9

SÖDERMALM



Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

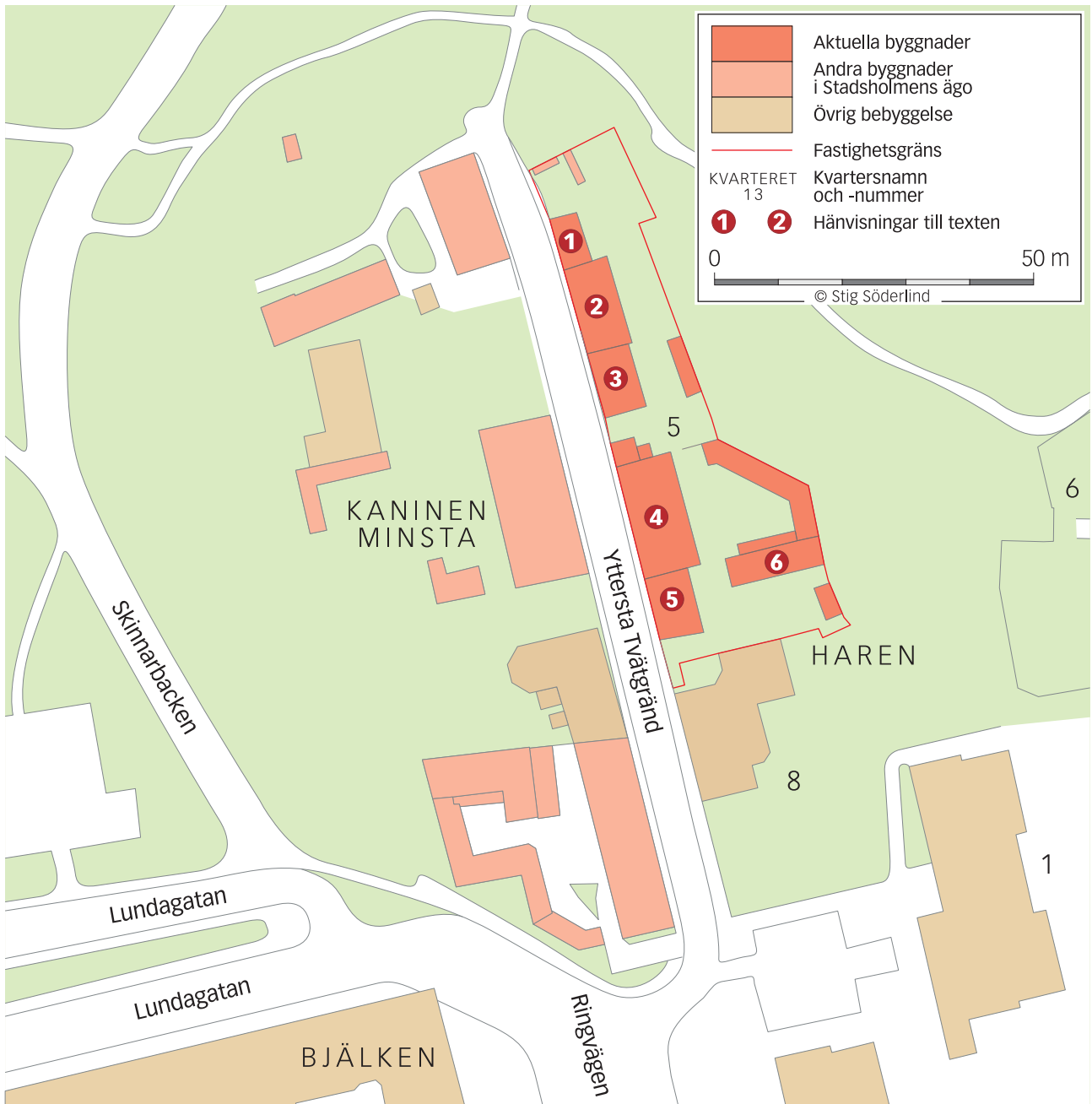
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se



- 1** YTTERSTA TVÄRGRÄND 3, DET MURADE BOSTADSHUSET
- 2** YTTERSTA TVÄRGRÄND 3, DET REVETERADE BOSTADSHUSET
- 3** YTTERSTA TVÄRGRÄND 5, BOSTADSHUS
- 4** YTTERSTA TVÄRGRÄND 7, BOSTADSHUS
- 5** YTTERSTA TVÄRGRÄND 9, BOSTADSHUS
- 6** YTTERSTA TVÄRGRÄND 9, F.D. RÖKERI



YTTERSTA TVÄRGRÄND NORRUT I BÖRJAN AV 1900-TALET. NUMMER 9 NÄRMAST PÅ HÖGER SIDA. FOTO O ÅKERLIND, SSM FA46679.

Den bevarade 1700- och 1800-talsbebyggelsen vid Yttersta Tvärgränd är mycket viktig för att vi ska kunna förstå hur Stockholms fattigare befolkning har levt. Ofta hänvisades de minst bemedlade till oländiga lägen på Södermalm och det är nästan bara där som den här typen av miljöer finns kvar.

Den välbevarade bebyggelsen inom fastigheten Haren 5 med byggnader som förbinds av plank med portar gör att gatubilden på östra sidan av gränden är unik. Ingen byggnad är uppförd efter 1852 och samtliga har fått sin nuvarande utformning senast vid 1800-talets mitt. Byggnaderna är utvändigt välbevarade med tidstypiska volymer, byggnadsmaterial och färgsättningar. Invändigt finns ett stort antal fyllningsdörrar och kakelugnar samt några spiskupor bevarade men även trägolv och partier med pärlspontpanel, som i många andra hus ofta är utrivna. Flertalet fönster och ytterdörrar nyttillverkades på 1980-talet på ett för tiden ambitiöst sätt.

Gårdarna mot Skinnarviksberget har stora kulturhistoriska och miljöskapande värden. Den stora mängden uthus är av särskilt intresse. Miljöer av

den här karaktären har tidigare varit bebyggda med ett stort antal gårds- och uthus men på de flesta håll har fler hus rivits än vad som här är fallet. Bland de bevarade uthusen har det före detta rökeriet och det murade uthuset på Yttersta Tvärgränd 7 en särställning.

Flerbostadshuset på Yttersta Tvärgränd 7 är ett av fyra exempel på hur exploateringen vid gränden ökade i takt med att industrialiseringen tog fart på allvar under 1800-talet. Bostadsförhållandena för den snabbt växande arbetarbefolkningen var svåra och huset, som uppfördes med lån från Fattigbyggnadsfonden och enligt dess regler är ett synnerligen gott exempel på hur ett spirande samhällsintresse för bostadsfrågan kunde komma till uttryck vid denna tid. Det stora socialhistoriska värdet förstärks av att byggnaden utvändigt sett är



YTTERSTA TVÄRGRÄND 3 HÖGST UPP, OCH DET LÅGA HUSET VID YTTERSTA TVÄRGRÄND 5 NÄRMAST. FOTO J. MALMBERG.

mycket välbevarad och det rymliga trapphuset har en närmast intakt karaktär sedan byggnadstiden. Byggnaden är en av relativt få välbevarade byggnader från 1800-talets mitt i Stockholms innerstad.

Fastigheten Haren 5 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Skinnaviksberget är innerstadens högsta naturliga punkt. Bergets egenskaper och läget vid vattnet har skapat förutsättningarna för den äldre bebyggelse som har funnits här. Namnet Skinnaviksberget är belagt sedan 1600-talet och anger att området tidigare har bebotts av människor som arbetat med skinnberedning. "Skinnarna", eller garvarna, bedrev en verksamhet som både luktade illa och var brandfarlig. God tillgång på vatten var dessutom en förutsättning för arbetet. Garverierna hänvisades därför till stadens utkanter i närheten av stränderna. Det före detta kvartersnamnet "Somens Kvarn" och gatunamnet "Somens Kvarngränd" ger också en fingerisning om att det har funnits kvarnar i området.

Till sådana här utkantsområden sökte sig även de mindre bemedlade, och bebyggelsen karaktäriserades

under 1700- och 1800-talen av småskalighet och enkelhet. Här fanns relativt stora trädgårdar där de boende odlade grönsaker och andra växter för husbehov. De små husen rymde många boende, och arkivhandlingarna anger sysselsättningar med anknytning bland annat till sjöfart och hantverksyrken. Här bodde även fattiga pigor, arbetskarlar och fabriksarbetare.

Under 1800-talets industrialisering etablerade sig några större företag i området. År 1843 grundades Ludvigsbergs gjuteri och mekaniska verkstad av Jacques Lamm, och drygt tio år senare startade Münchenbryggeriet sin verksamhet. Industrierna präglade området omkring Skinnaviksberget, både genom sin arkitektur och i sin egenskap av arbetsgivare för många av de boende.

På 1960-talet revs det mesta av den äldre bebyggelsen och ersattes bland annat av ett antal moderna lamellhus runt öppna gårdar sydväst om Ludvigsbergsgatan. I samband med detta och andra planerade förändringar gjordes nya stadsplaner för området under 1960- och 1970-talen. Den äldre bebyggelsen vid Ludvigsbergsgatan, Yttersta Tvärgränd och Gamla Lundagatan markerades då som kulturresevat. Kvarteren Ludvigsberg, Kaninen Minsta och



DEN PANELINKLÄDDA GÅRDSFASADEN VID YTTERSTA TVÄRGRÄND 3. FOTO J. MALMBERG.

Haren 5 och 6 ligger här som en sista rest av vad som har varit med hus och tomter som anpassat sig efter det bergiga området. Bostadsbebyggelsen i området karaktäriseras också av sina stora, grönskande trädgårdar som avgränsas med plank på traditionellt sätt.

HISTORIK OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Haren 5 är en sentida sammanslagning av fyra före detta fastigheter: Harögat 3, Skinnarviken Yttersta 4 och 5 respektive 6, vilka för tydlighetens skull här hanteras separat.

F.D. SKINNARVIKEN YTTERSTA 6

Yttersta Tvärgränd 3

HISTORIK

Tomten är bebyggd med ett långt gathus med två våningar och delvis inredd vind samt två uthusbyggnader i trä. Bostadshusets norra del är murad och putsad medan den södra delen är reveterad, det vill säga putsad på en stomme av trä.

Timmermannen Anders Lind bebyggde sin tomt mellan 1752 och 1755 med två timrade hus förenade av en portgång. Det norra timmerhuset ersattes

1780 av ett murat och putsat hus av den nye ägaren, kofferdistyrmannen Herman Åberg. Eftersom Åberg inte kunde betala de skulder han skaffat sig i och med bygget gjordes en värdering av fastigheten 1812. Här beskrivs husen och inredningarna som tycks ha varit relativt enkla med panelade tak och trägolv. Flera kakelugnar nämns, de flesta gröna, men även en ”målad” kakelugn finns i ett av husen.

År 1841 anhöll timmergesällen E. P. Hultgren om att göra om portgången till ett rum, byta ut panelen på det kvarvarande trähuset i söder och förse byggnaderna med gemensamt taklag. Han lät också utöka källarutrymmena. Vid ombyggnaden lät Hultgren spara en del av den äldre fasta inredningen. Vid den här tiden fick alltså byggnaden sin nuvarande volym, men det är oklart när det södra trähusets fasad mot gatan reveterades och när uthusen uppfördes. Fastigheten förvärvades av staden 1907.

Upprustning och renovering

Bebyggelsen vid Yttersta Tvärgränd genomgick en omfattande modernisering åren 1979–1981 efter att fastigheterna inventerats av Stadsmuseet. Museet



DET STORA HUSET VID YTTERSTA TVÄRGRÄND 7 HÖGST UPP OCH YTTERSTA TVÄRGRÄND 9 NÄRMAST. FOTO J. MALMBERG.

medverkade även i projekteringen som Stockholms fastighetskontor ansvarade för.

En tillbyggnad i trä på bostadshusets gårdsfasad revs. Likaså revs flera murade spisar med järnspisar. Fönstren och ytterdörrarna nytillverkades som kopior, och fönstren har separata innerbågar på gammalt vis. Ett rum som tidigare fungerat som en enda bostad delades av till två badrum, och badrumsfönster togs upp i träfasaden. I övrigt var ändringarna av planlösningarna obetydliga. Byggnaden saknade före upprustningen rinnande vatten och WC. Kök och badrum utrustades enligt tidens standard. Även gårdsmiljöerna rustades upp i samband med dessa arbeten.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gathuset är gulputsat med svartstruken sockel av natursten. Mot gatan är fasaden lång och relativt enhetlig. De olika sten- och trädelarna är dock tydligt urskiljbara tack vare en rad ankarslutar i stenhuset och tre panelade knutlådor i trähusets fasad som vittnar om husets timrade stomme. Fönstersättningen är tätare i trädelen men fönstrens utformning är enhetlig och samtliga är placerade i liv med fasaden. Även taket uppfattas som enhetligt från gatan med bruten form och beläggning av enkupigt tegel och svart falsad plåt.

Från gården är byggnaden mer oregelbunden. Stenhuset i norr är smalare än trädelen vars gårdsfasad är klädd med faluröd locklistpanel. Trähusets tak utgörs åt detta håll av ett plåttäckt flackt sadeltak. I trähuset finns två entréer från gården varav den ena leder direkt in i en etagelägenhet. Från den norra entrén nås en lägenhet i bottenvåningen och en etagelägenhet som omfattar våning 1 trappa och den inredda delen av vinden. I byggnaden finns ett stort antal hel- och halvfranska fyllningsdörrar från 1700- och 1800-talet i enkelt profilerade 1700-talsfoder. Av äldre eldstäder har en rektangulär empirekakelugn från 1800-talets första hälft bevarats samt en murad spiskupa. Påfallande många handhyvlade bräddtak finns också samt inslag av pärlspont i tak och väggfasta garderober. Några trägolv med breda bräder har bevarats men flertalet golvytor är täckta med linoleum.

Uthusen är av okänd ålder. De är byggda i trä och har fasader av faluröd panel och pulpettak med plåt. Byggnaderna har utvändigt bevarad karaktär av vedbods- och dasslängor med tätt placerade bräddörrar.

Gården avgränsas mot Skinnarviksbergets kala ytor av ett falurött spjälstaket. Gårdsytan är kuperad med berg i dagen, grusgångar och planteringar. Mot gatan vetter ett plank med inkörsport och innanför den finns de två uthusen.



MURAD OCH PUTSAD UTHUSLÄNGA VID YTTERSTA TVÄRGRÄND 7. FOTO J. MALMBERG.

F.D. SKINNARVIKEN YTTERSTA 5

Yttersta Tvärgränd 5

Tomten är bebyggd med ett litet, murat och putsat hus i en våning med inredd vind och med en friliggande uthuslänga. På platsen för ett tidigare uthus ligger i dag en elstation inklädd i faluröd panel.

HISTORIK

Muragesällen Jan Tunberg uppförde, sitt yrke till trots, ett litet timmerhus på den tomt staden upplåtit åt honom 1753. Byggnaden skattade två år senare för två fönsterluftr – ett utslag av frihetstidens beskattning av lyx i olika former – men har numera tre fönsterluftr. Möjligen var det omkring 1790 som en förlängning av huset kom till stånd. 1780 nämns att husets ägare Tunberg håller krog. Gården bytte ägare flera gånger under 1800-talet och av inredningen att döma gjordes en modernisering under århundradets andra hälft. Byggnaden har någon gång, likt grannhuset i norr, reveterats. I detta fall putsades samtliga fasader. Fastigheten förvärvades av staden 1919.

Upprustning och renovering

Före moderniseringen omkring 1980 hade huset fyra lägenheter och ytterligare ett rum som tidigare fungerat som en bostad. Vatten fanns inte indraget.

I samband med att huset nu byggdes om till enfamiljsbostad togs rummet i anspråk som badrum. Dörren från utsidan ersattes av ett fönster. Även på våning 1 trappa inreddes ett WC-rum. Av de fyra spisarna som tidigare funnits revs två. Kök byggdes med tidens släta inredning, och linoleum lades på de flesta golven. Byggnadens fönster var före renoveringen antingen sexdelade eller ospröjsade. Efter ombyggnaden var alla fönster fyrdelade. Sannolikt gjordes fönstren mindre för att bättre ansluta till husets 1700-talsprägel. Samma anledning torde ha legat bakom att takets tvåkupiga tegelpannor byttes mot enkupiga och mer tidstypiska pannor. I gårdens ena hörn revs ett litet uthus.

BYGGNADSBESKRIVNING

Grundmuren är putsad och tjärad. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i gult. Timmerstommens knutlådor är synliga även om en knutkedja sågats av. Taket är brutet och försett med takkupor, avtäckat med enkupigt tegel och svart plåt och har en centralt placerad skorsten. Fönstren är fyrdelade och placerade i liv med fasaden. Entrén finns på gårdssidan. Dörren har stora glasningar och är en kopia från 1980 av den 1870-talsdörr som tidigare satt där.

Till äldre bevarad inredning hör ett antal halv-



DET FÖRE DETTA RÖKERIET VID YTTERSTA TVÄRGRÄND 9. FOTO J. MALMBERG.

franska dörrar från 1700-talets andra hälft och en ålderdomlig dörr med två utanpåliggande fyllningar och stora plattgångjärn av barocktyp från 1700-talets mitt. Två murade spiskupor har bevarats vid den centrala murstocken, och en blåvit kakelugn från gustaviansk tid återfinns i bottenvåningen. Pärilsfontpanel från 1800-talets andra hälft förekommer på flera ställen. I ett rum på övervåningen finns ett handhyvlat paneltak och i ett annat rum breda golvbräder från 1700-talet. Golven i övrigt utgörs av linoleum eller nyinlagda trägolv. Taken är klädda med skivmaterial i flera rum och fönsterfodren är nytillverkade.

Uthuslängan mittemot bostadshuset har välbevarad karaktär med faluröd panel, bräddörrar och pulpettak. Gården är planterad och sluttar ned mot gatan där det i planket sitter en port med pärilsfontpanel i en omfattning i empirestil från 1800-talets början.

F.D. SKINNARVIKEN YTTERSTA 4 *Yttersta Tvärgränd 7*

Tomten är bebyggd med ett trevåningshus i sten från 1850-talet och två uthusbyggnader.

HISTORIK

Tomten bebyggdes under sent 1750-tal med en timmerstuga. I mitten av 1800-talet var fastigheten "öde." År 1852 lät källarmästare Anders Thunström, efter osignerade ritningar, uppföra ett tre våningar högt flerbostadshus i sten enligt Fattigbyggnadsfondens anvisningar för arbetarbostadshus. Fonden hade instiftats 1849 av Stockholms stads brandförsäkringskontor i syfte att ge lån för byggande av stenhus för fattiga hushåll i arbetarklassen och därigenom göra något åt de svåra bostadsförhållandena. Kraven för lånen var att husen fick innehålla högst 16 lägenheter om antingen enkelrum med spis och kakelugn eller ett rum och kök. Hyran fastställdes av Fattigvårdsstyrelsen.

Thunströms hus rymde 10 identiska enrummare med kök samt två enkelrum, framtvingade av husets höga portgång som stal yta i bottenvåningen. År 1877 inreddes två gavellägenheter om ett rum och kök på vinden. På gården byggdes en stor murad uthusbyggnad med förråd och klosetter. Byggnaden förvärvades av Stockholms stad 1887.

Mantalslängder vittnar om att byggnaden i hög



KAKELUGN MED OLIKA KAKEL PÅ YTTERSTA TVÄRGRÄND 9.
FOTO J. MALMBERG.



BLÅVIT KAKELUGN FRÅN 1700-TALET PÅ YTTERSTA TVÄRGRÄND 5.
FOTO J. MALMBERG.

utsträckning bebotts av arbetare in på 1970-talet men hushållsstorleken har varierat kraftigt under åren. 1880 beboddes huset av 77 personer varav 38 barn, 1910 av 22 vuxna och 21 barn. 1940 bodde här 30 vuxna och tre barn och 1970 var antalet vuxna boende nere i 15.

Upprustning och renovering

Vid moderniseringen omkring 1980 slogs två lägenheter samman till en genomgående lägenhet för att kunna bygga badrum och skapa mer tidsenliga bostadsstorlekar. I köken ersattes befintlig inredning med tidens standardinredning. Lägenheterna på

vinden som inreddes 1877 ersattes av vindsförråd.

BYGGNADSBESKRIVNING

Huset har tre våningar ovanför en hög tjärad sockelmur som tar upp gatans lutning. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i en gulvit kulör. Det enda dekorativa inslaget är den putsade, profilerade taklisten. Sadeltaket är lagt med svart, falsad plåt och har två takkupor på takfallet mot gården. Byggnaden är utvändigt mycket välbevarad. Fönstren byttes på 1980-talet men är utförda som kopior av de ursprungliga med bibehållen smäcker form och lösa innanfönster. Porten mot gatan är sannolikt inte

ursprunglig men tillverkad senast under 1900-talets första decennier. Trapphusentrén som är placerad centralt på gårdsfasaden är emellertid från 1980.

Trapphuset är genomgående och dagsljusbelyst från två håll. Det är rymligt och välbevarat med öländsk kalksten på golv och i trappor. Väggarna är ljusa och lägenhetsdörrarna, som bevarats på plats trots att hälften av dem inte längre har någon funktion, är gråmalade fyllningsdörrar.

Dagens lägenheter består alla av två sammanslagna ursprungliga arbetarbostäder där hall och badrum har inretts i ett av de tidigare köken. I köken ligger linoleum på golven som i övrigt utgörs av ursprungliga brädgolv. Flertalet foder och innerdörrar är ursprungliga medan fyllningsdörrarna till badrum och i öppningen mellan de före detta lägenheterna är nytillverkade. Uppskattningsvis hälften av kakelugnarna finns kvar och de är antingen ursprungliga eller från tiden fram till 1900-talets första årtionden.

Den murade uthuslängan har en oregelbunden form som följer tomtgränsen. Byggnaden är påkostad och välbevarad med skivtäckt plåt på pulpettaget och svarta bräddörrar. Den här typen av uthusbyggnader har tidigare varit gängse på 1800-talshusens gårdar men mycket få har bevarats sedan behovet av vedbodar försvunnit och WC inrättats i lägenheterna. I södra tomtgränsen står en uthuslänga i faluröd träpanel. På gården finns grusgångar, berg i dagen och några lövträd.

F.D. HARÖGAT 3

Yttersta Tvärgränd 9

Tomten är bebyggd med ett litet stenhus från 1769 med en våning och inredd vind, en murad före detta rökeribyggnad från 1800-talets mitt och ett litet uthus i trä.

HISTORIK

Dagens gathus och även rökeriet har haft föregångare på samma plats. Sannolikt byggdes ett timrat gathus på 1730-talet som ersattes av ett murat hus 1769. Byggherre var kofferdistyrman Christofer Strandberg. Redan tre år senare såldes fastigheten på offentlig auktion till traktören Anders Theberg. Han ägde också den angränsande fastigheten i söder som utgjordes av en omfattande trädgårdsanläggning med kägelbana. Sannolikt drev Theberg krognäring här med matsalen förlagd till gathusets bottenvåning.

Rökeriet, sannolikt avsett för att röka köttproduk-

ter, uppfördes 1852 på platsen för ett äldre timmerhus av källarmästare Anders Thunström. Samtidigt gjordes även nya rum på båda våningarna i gathuset genom att dela av befintliga rum. Thunström ägde också tomten norr om denna och lät samma år bygga det arbetarbostadshus som ännu står där. Rökeribyggnaden var vid Stadsmuseets inventering 1979 inredd med ett kök med järnspis och hade sannolikt fungerat som bostad under lång tid.

Upprustning och renovering

Vid moderniseringen omkring 1980 lämnades planlösningen på bottenvåningen intakt. På övervåningen inreddes badrum. Köksinredningen ersattes av tidens standardskåp och en elektrisk spis placerades under den bevarade spiskupan. Fönster nytillverkades med de gamla som förlaga. Ytskikt på tak och väggar förnyades och ny linoleum lades i flera rum.

Rökeriet var förfallet och stora delar stod oinredda. Byggnaden hade fungerat som bostad men omdisponerades nu. I kokvrån inreddes badrum och kök inreddes i den före detta rökerilokalen. Rökeribyggnaden rustades upp såväl ut- som invändigt 2007 efter en vattenskada.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gathuset är utvändigt välbevarat. Fasaden mot gatan har endast två fönsteraxlar men den väl synliga gaveln mot söder har flera fyr- och sexdelade fönster och ett lunettfönster i gavelspetsen. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i gult. Ankarjärn är synliga i gaveln. Som brukligt vid Yttersta Tvärgränd är entrén placerad på gårdsfasaden.

Byggnaden fungerar numera som enfamiljsbostad. I köket på bottenvåningen finns en bevarad murad spiskupa, sockelpanel från 1800-talet och en helfransk dörr från 1700-talets mitt. Husets övriga dörrar är halvfranska från 1700- och 1800-talen. Här finns också en ålderdomlig fyrfyllnadsdörr med utanpåliggande fyllningar. Två kakelugnar har bevarats. Den ena har 1700-talsform och är uppbyggd av ett hopplöck av blåvita kakel från gustaviansk tid. Till övervåningen leder en trätrappa som med stor sannolikhet är densamma som nämns i brandförsäkringshandlingar 1852. Här uppe ligger breda golvbräder i det stora rummet och hit har badrummet förlagts.

Rökeribyggnaden är uppförd i norra tomtgränsen. Det är ett murat och gulputsat halvhus med en

våning och oinredd vind. Dess östra del är lägre då byggnaden är uppförd mot berget och till denna del av byggnaden finns en separat dörr. Fasaderna är helt släta men taklisten är kraftig. Fönstren är fyrdelade och placerade i liv med fasaden. Entréns bräddörr nås från en trärappa. Invändigt rymmer byggnaden ett bostadsrum med kakelugn, badrum och kök. Köket med sitt välvda tak är inrymt i det före detta

rökerirummet. Innerdörrarna i huset är halvfranska. Byggnadens östra del används som förråd.

På den planterade gården finns även ett litet panelat uthus med pulpettak, grusgångar, en terrassmur av storgatsten och en uteplats belagd med öländsk kalksten. Vid gatan avgränsas tomten av ett falurött plank med inkörsport och intilliggande dörr med fyllningar.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.